

TIPURI DE AMFORE ELENISTICE DESCOPERITE ÎN AȘEZAREA GRECO-AUTOHTONĂ DE LA ALBEȘTI (JUD. CONSTANȚA)

M. BĂRBULESCU, L. BUZOIANU, N. CHELUȚĂ-GEORGESCU

Săpăturile arheologice desfășurate din anul 1974 în așezarea fortificată de la Albești au ocazionat recuperarea unei importante cantități ceramice, preponderent amforice¹. Întrucît torțile de amforă reprezintă parțial și parte deformant ansamblul importurilor unor produse care se pretează la astfel de ambalaje², ne-am propus în cele ce urmează să analizăm unele exemplare întregi sau parțial întregite, capabile să ne ofere un punct de reper asupra istoricului așezării.

Cum nu toate centrele producătoare de produse amforice au putut fi identificate și recunoașterea altora este încă discutabilă, am procedat la împărțirea materialului studiat în două categorii :

A. *Amfore din centre de export cunoscute* : Heraclea Pontică, Sinope, Thasos, Rhodos, Cnidos, Cos ;

B. *Amfore de proveniență diversă*.

În tratarea problemei am ținut cont de recunoașterea diferitelor tipuri de amfore pentru același centru de producție (la Heraclea Pontică, de exemplu, și, parțial, Sinope) și de o prezentare cît mai fidelă a caracteristicilor vaselor (formă, dimensiuni, argilă). Criteriul de bază însă, de la care am căutat să nu ne abatem, a fost acela al precizării condițiilor de descoperire, sprijinind datarea unor exemplare pe un context arheologic deja recunoscut.

Disproporția apreciabilă față de numărul de ștampile transmise³ și totodată față de cantitatea ceramică culeasă și rămasă neîntregită, ne-a obligat la observații legate strict de recipientele păstrate.

¹ O primă analiză asupra materialului amforic de la Albești a fost făcută de noi în *Symposia Thracologica*, Oradea, 1986, p. 58—59. Reluarea materialului spre cercetare ne ocazionaază acum o punere la punct a datelor expuse, cu corecturile necesare.

² J.-Y. Empereur, BCH, 106, 1982, 1, p. 219—233.

³ Vezi, tot la noi, Pontica, 19, 1986, p. 33—60 (Heraclea Pontică) ; p. 61—74 (Thasos) ; de asemenea, în acest volum p. 53—78 (Rhodos).

În analiza pe care am întreprins-o ne-am referit la un număr de 46 de exemplare, cifră care deși este departe de a oferi o imagine generală asupra importurilor amforice de la Albești, este semnificativă pentru formele de amforă ajunse aici, fie că ne referim la exemplare întregi, fie la altele, păstrate doar parțial.

A. *Amfore din centre de export cunoscute*: Heraclea Pontică, Sinope, Thasos, Rhodos, Cnidos, Cos.

Un număr considerabil de exemplare luate în discuție și recunoscute ca avînd o largă răspîndire în mediul barbar aparține *Heracleei Pontice*. La Albești au putut fi parțial întregite pînă acum un număr de 11 exemplare de amfore de Heraclea Pontică (numeroase alte exemplare se află într-o stare fragmentară).

Tipologia amforelor acestui centru, stabilită inițial de I. B. Zeest⁴, a primit precizări și dezvoltări ulterioare, datorate în ultimul timp cercetărilor vaste ale lui I. B. Brashinskii⁵. I. B. Zeest a stabilit cinci tipuri de amfore de Heraclea⁶, care, parțial diferă una de alta (tipul II față de tipul I, de exemplu), parțial coexistă, diferențele fiind doar de detaliu (tipul IV față de tipul III). În general, Brashinskii păstrează cele cinci tipuri stabilite anterior de Zeest, dar consideră tipurile III și IV Zeest ca variante ale tipului I (respectiv varianta IA). În felul acesta, schema lui Brashinskii se reduce la trei tipuri⁷, fiecare cu cîte 1—2 variante. Mai departe, tipul II stabilit de Zeest se menține și la Brashinskii, iar tipul V Zeest devine tipul III la Brashinskii.

Conform noii scheme, la Albești sînt reprezentate trei tipuri principale și o variantă :

- tipul I cu varianta I A ;
- tipul II ;
- tipul III⁸.

Precizăm că repartitia materialului nostru în aceste tipuri a ținut cont de morfologia generală a vaselor, de dimensiunile păstrate și, unde a fost cazul, de corelarea tipului de amforă cu ștampila aplicată pe ea. Din acest punct de vedere, 7 din cele 11 exemplare pe care le discutăm aparțin tipului I și sînt repartizate între tipul de bază (2 exemplare), caracterizat în general prin forme mai masive și dimensiuni ce variază între 0,240—0,255 m diametrul maxim, înălțimea păstrată fiind cuprinsă între 0,245 (partea superioară) și 0,232 m (partea inferioară); și varianta I A (5 exemplare), corespunzătoare tipurilor III și IV la Zeest⁹, și pentru

⁴ I. B. Zeest, *Kr. Soob.*, 22, 1948, p. 48; eadem, *Keramiceskaia tara Bospora*, 1960, p. 100—101 și pl. XXII, 42, 46 (notată mai departe, KTB).

⁵ Vezi, de exemplu, I. B. Brashinskii, *Greceskii keramiceskii import na nijnem Donu v V—III vv. do n.e.*, L., 1980, p. 22—25 și pl. IV, IX.

⁶ I. B. Zeest, KTB, *loc. cit.*

⁷ I. B. Brashinskii, *loc. cit.*

⁸ Pentru repartitia în tipuri vezi și tabelele de la sfîrșitul articolului.

⁹ I. B. Zeest, KTB, pl. XXII. 44 (?), 45; vezi mai sus și nota 4.

care sînt specifice recipiente cu umerii mai bine profilați și dimensiuni cuprinse între 0,230—0,260 m — diametru — și 0,546 m înălțime (ultima dimensiune la piesa inv. nr. 33666). Exemplarul cu nr. inv. 32418, pe care, tipologic, îl încadrăm în aceeași variantă, poartă pe gît ștampila englicică Ἀριστοκράτης, nume asupra căruia am discutat cu altă ocazie și în acord cu alți cercetători am convenit că face parte din grupa a IV-a de ștampile heracleene¹⁰. În acest caz, contrar opiniei lui Brashinskii¹¹, trebuie să acceptăm situația că ștampilele grupei a IV-a apar nu numai cu recipiente de tip II A, ci și de alt tip — I A¹² și chiar II¹³.

CENTRE DE PRODUCȚIE

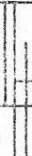
Sec	Heraclea Pontică	Sinope	Thasos	Rhodos	Cnidos	Cos	Alte centre
IV							
III							
II							
I							

Fig. 1

Grupei a II-a tipologice îi aparțin la Albești 3 amfore, caracterizate prin forme cu aspect mai suplu, datorate îngustării diametrului maxim, la valori cuprinse între 0,238—0,242 m, la Albești, și ușoarei creșteri în înălțime, la dimensiuni ce trec de 0,645 m (la exemplarul inv. nr. 21978, parțial reconstituit).

În sfîrșit, tipului al III-lea de amfore heracleene, cu o apariție independentă și izolată în evoluția generală a ceramicii acestui centru, îi aparține un singur exemplar, cu aspect biconic (de unde și denumirea de „pseudothasiană” dată tipului) și dimensiuni reletiv mici: 0,210 m (diametrul maxim), 0,320 m — înălțimea părții inferioare (față de 0,495 m — înălțimea păstrată a vasului).

¹⁰ Vezi A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu, *Pontica*, 19, 1986, p. 41—42.

¹¹ I. B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 23: vezi și REG, tome C. 75—76, schema pe baza lucrării lui I. B. Brashinskii, din NE, 14, 1984, p. 3—22.

¹² Vezi, în acest sens, exemplarele întregi cu numele lui Ἀριστοκράτης la M. Irimia, *Pontica*, 6, 1973, p. 21, și pl. 18/5 (Fintina Mare) și tot la același autor, *Pontica*, 16, 1983, p. 91, și fig. 8/1 (Adincata).

¹³ M. Irimia, *Pontica*, 6, 1973, p. 33 și pl. 19/2 (Poarta Albă); Cr. Mușețeanu, N. Cănovici, A. Atanasiu, *Dacia*, NS, 22, 1978, p. 176, nr. 17 și fig. 2/9; 4/9 (Cegani).

Raportate cronologic¹⁴, tipului I i-ar corespunde primul sfert al sec. IV î.e.n.; tipului II, care coexistă cu I A — al doilea și al treilea sfert al sec. IV î.e.n., iar tipului III — secolul IV î.e.n., în general. Descoperirea de materiale heracleene în alte complexe arheologice închise face aceste datări mai puțin stricte. Astfel, putem vorbi de prezența recipientelor de tip I și la începutul celui de al doilea sfert al sec. IV î.e.n., precum și a amforelor de tip I A în al treilea sfert al sec. IV î.e.n., împreună cu ambalaje de tip II și III¹⁵.

În funcție de acestea, putem considera exemplarul cu nr. inv. 33663 (tip I) mai apropiat de al doilea sfert al sec. IV î.e.n., și exemplarul cu numele lui Ἀριστοκράτης (tip I A), în al treilea sfert al sec. IV î.e.n. probabil, spre sfârșitul perioadei. Amforele de tip II de la Albești, cu dimensiuni apropiate de piesele aflate în mormântul tumular de la Topraisar¹⁶, înclinăm să le încadrăm pe la mijlocul sec. IV î.e.n.¹⁷. În felul acesta, cele mai multe exemplare de amfore heracleene se plasează în al doilea și al treilea sfert al sec. IV î.e.n.

Respectînd, mai departe, în discutarea recipientelor amforice, o ordine nu atât cronologică, cît reprezentativă, ne vom opri la amforele sinopeene.

Categoria amforelor de *Sinope* a beneficiat de o atenție mai mică din partea specialiștilor¹⁸ în comparație, de pildă, cu cea a amforelor heracleene. La aceasta a contribuit cantitatea destul de limitată¹⁹ a exemplarelor întregi și tradiția conservatoare a Sinopidei în fabricarea recipientelor sale.

În general, se recunoaște un singur tip²⁰, clasic, al amforelor de Sinope, ușoarele modificări ale formeii fiind puțin semnificative pentru evoluția vaselor. Recent, Brashinskii a separat încă un tip al amforelor de Sinope, caracterizat printr-o formă „pithoidă” și care s-ar data nu mai târziu de prima jumătate a sec. IV î.e.n.²¹. Brashinskii pune apariția tipului amintit pe seama influenței tipului „pithoid” de amfore de Thasos,

¹⁴ I. B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 22—25.

¹⁵ Idem, *Metodi issledovaniia antičnoi trgovli*, L., 1984, cap. IV, p. 128—147 și în special, p. 137—139.

¹⁶ M. Irîmia, Pontica, 9, 1976, p. 37—56, în special tabelul cu dimensiunile amforelor de la Topraisar, p. 55—56.

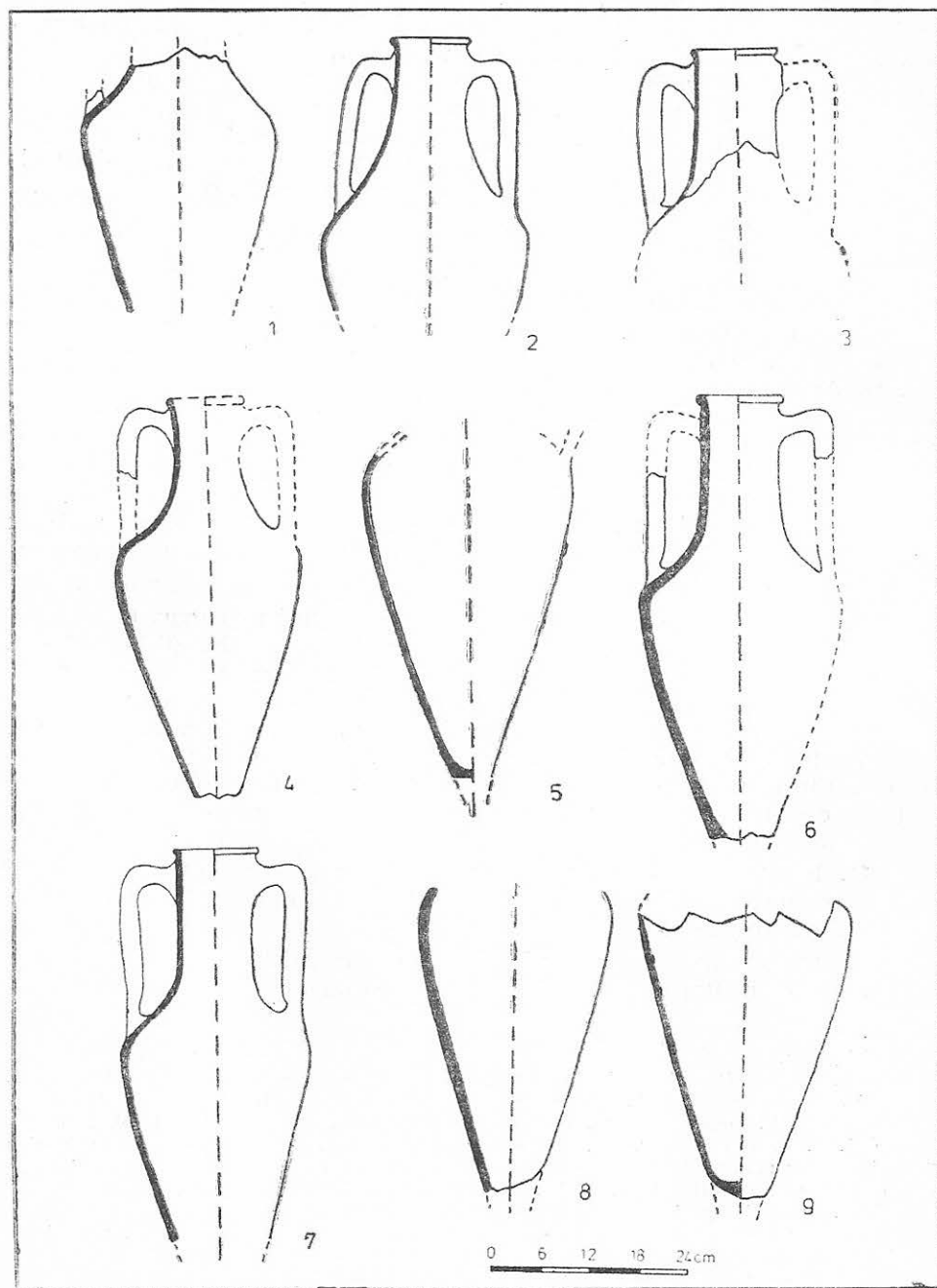
¹⁷ Este datarea la care s-a oprit I. B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 138.

¹⁸ Pentru tipologia amforelor sinopeene, vezi R. B. Ahmerov, VDI, 4, 1948, p. 163 și urm.; N. V. Anfimov, VDI, 1, 1951, p. 111—124; I. B. Zeest, VDI, 2, 1951, p. 110, fig. 3—4; eadem, KTB, p. 90—91, și tabl. 13—14/28—30; I. B. Brashinskii, *Greceskii keramicheski import...*, p. 25—26; idem, *Metodi issledovaniia...*, p. 113—117.

¹⁹ Vezi, de exemplu, I. B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 196, tabl. 8 (22 exemplare). La acestea mai adăugăm încă un exemplar aproape întreg de la Poarta Albă (M. Irîmia, Pontica, 6, 1973, p. 29—30, fără ilustrație, cu ștampilă de grupa a VI-a); un exemplar întregit de la Nicolae Bălcescu (*ibidem*, p. 44, pl. 20/2, cu ștampilă de grupa a III-a); un exemplar căruia îi lipsește piciorul și poartă ștampilă de grupa a IV-a, de la Dorobanțu-Ialomița (Cr. Mușățeanu, N. Conovici, A. Atanasu, *op. cit.*, p. 183—185, fig. 5/6) și două exemplare fragmentare, primul de la Pietroiu—Borcea, datat în funcție de contextul arheologic în sec. III î.e.n. (Cr. Mușățeanu, N. Conovici, A. Atanasu, *ibidem*, nr. 42, fig. 5/7) și al doilea, doar partea superioară, cu ștampilă de grupa a IV-a, de la Mahmudia (V. H. Baumann, Peuce, 4, p. 41, nr. 31 și pl. 8/1, la).

²⁰ Tipul prezentat de I. B. Zeest, KTB, tabl. 13/28—29.

²¹ I. B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 113.

din a doua jumătate a sec. V î.e.n.²² și, pe această bază, nu exclude posibilitatea apariției celor mai timpurii amfore sinopeene încă din sec. V î.e.n. Pentru amforele cu șampilă din grupa I, pe care le consideră variantele târzii ale tipului timpuriu pithoid, se oprește, după Tehmistrenko²³, la anii 70—60 ai sec. IV î.e.n. Cele mai târzii amfore sinopeene — cu ștampele din grupele V și VI sînt plasate de Brashinskii în sec. II î.e.n.²⁴. Cum data de sfîrșit a șampilării pare acum tot mai definitiv stabilită în anii 183 î.e.n.²⁵, rezultă că recipientele purtînd șampilă din grupa a VI-a pot fi date pînă la această dată.

Considerînd capete de serie ale recipientelor șampilate de Sinope amforele cu șampilă de grupa I și pe cele cu șampilă de grupele V—VI, putem intercala acestui interval exemplarele de sec. III î.e.n.²⁶, cu ștampele din grupele III și IV. Un tablou sumar al datelor măsurătorilor liniare ale vaselor (vezi mai departe tabelul) pune în lumină ușoare oscilații de valori. Astfel, putem remarca o îngustare a diametrului maxim la amforele cu șampilă din grupa a VI-a în comparație cu cele cu șampilă din grupa I (de la 0,340 m la cca. 0,310—0,325 m) pentru valori aproape constante ale înălțimii (0,605 pînă la 0,660 m, la ambele grupe). Un singur exemplar din grupa I are dimensiuni mai mari (0,720 m înălțime și 0,342 m diametru), care îl apropie de amforele cu șampilă din grupa a III-a; dimensiunile vasului în acest caz pot constitui un indiciu al încadrării numerelor de pe șampilă — *Ἡρωταγόρας* și *Χαβρίας* — chiar într-o perioadă mai tîrzie. Singurele care se detașează prin înălțimi mai mari (0,70—0,71 m) și diametre aproape la jumătate din înălțimea vaselor (0,340 m) sînt amforele cu ștampele din grupa a III-a. De altfel, și profilul vaselor diferă de tipul recunoscut clasic al amforei sinopeene (vezi descrierea vasului de la Nicolae Bălcescu, la M. Irimia, Pontica, 6, 1973, p. 44, nr. 2 și pl. 20/2).

Amforele cu ștampele din grupa a IV-a, deși ca aspect sînt apropiate de cele din grupa a III-a, valorile măsurătorilor lor anunță revenirea deja la dimensiunile obișnuite ale recipientelor sinopeene.

Aceste observații ne sînt utile nouă pentru o mai bună interpretare a amforelor de la Albești. În plus, avem avantajul prezenței aici a două exemplare întregi (din totalul de 13), dintre care unul poartă șampilă, și încă a două fragmente șampilate.

Dintre amforele întregi, piesa cu inv. nr. 29736 este apropiată ca formă și dimensiuni de exemplarul de la Dorobanțu²⁷ și aparține tipului

²² *Ibidem*.

²³ V. I. Tehmistrenko, SA, 1960, 3, p. 68; pentru datarea șampilărilor de grupa I, vezi I. B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 115, n. 30. Exemplare cu șampilă din această grupă sînt ilustrate de I. B. Zeest, KTB, pl. 13/28 și I. B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 231, pl. 22/3.

²⁴ I. B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 116. Despre o necesitate susținută în dese rînduri a urcării datelor șampilărilor sinopeene, vezi, între alții, I. B. Brashinskii, *Greceskii keramiceskii import...*, p. 41—44; F. Alabe, BCH, Suppl. 13, 1966, p. 375—389.

²⁵ V. Grace, *Hesperia*, 54, 1985, p. 20.

²⁶ Pentru o datare a șampilărilor din grupele III și IV în sec. III î.e.n. vezi, I. B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 42 și n. 21. O punere la punct a grupeii a IV-a de ștampele sinopeene, vezi recent la N. Conovici, SCIVA, 40, 1989, 1, p. 29—44.

²⁷ O ușoară deosebire se remarcă la gîtul vaselor, ușor tronconic la exemplarul de la Albești.

Loc de descoperire	H	H1	D	D :H	Ștampilă	Publicație
Feodosia	0,670	0,225	0,350	0,520	ștampilă grupa I	Zeest, KTB, p. 90, pl. 13/23-a
Chersones	0,605	0,250	0,340	0,560	ștampilă grupa I	SA, 1966, 2. p. 309
Șirokoe	0,720	0,250	0,342	0,470	ștampilă grupa I	Brashinskii, <i>Metodi is-sledovaniia</i> , ..., p. 196 tabl. 3/10
Olbia	0,650	0,260	0,327	0,500	ștampilă grupa I	<i>ibidem</i> , tabl. 8/15
Feodosia	0,710	0,260	0,340	0,480	ștampilă grupa III	VDI, 4, 1948, p.161
Nicolae Bălcescu	0,700	—	0,340	0,480	ștampilă grupa III	Pontica, 6, 1973, p. 44, pl. 20/2
Dorobanțu	> 0,600	—	0,320	—	ștampilă grupa IV	Dacia, NS, 22, 1978, p. 183—185, fig. 5/6
Nimfei	0,680	0,260	0,340	0,500	ștampilă grupa IV	Brashinskii, <i>op. cit.</i> , tabl. 8/8
Fintina Mare	0,670	0,220	0,330	0,420	ștampilă grupa V	Pontica, 6, 1973, p. 23 și pl. 19/1
Poarta Albă	0,625	0,250	0,325	0,400	ștampilă grupa VI	<i>ibidem</i> , p. 30, pl. 19/6
Poarta Albă	0,650	—	0,310	0,400	ștampilă grupa VI	<i>ibidem</i> , p. 29—30
23 August	0,660	0,240	0,310	0,470	ștampilă grupa VI	Pontica, 16, 1983, p. 96, fig. 3/2

Exemplare întregi de amfore sinopeene ștampilate

distinct de amfore sinopeene din sec. III î.e.n. În funcție și de aflarea ei împreună cu o ștampilă thasiană cu numele lui Σκύριος I, o datăm chiar la începutul sec. III î.e.n. sau la granița secolelor IV—III î.e.n.

Cel de al doilea vas întreg de la Albești (inv. nr. 21979) se apropie ca formă și dimensiuni de exemplarul de la Fintina Mare și poartă o ștampilă din grupa a V-a: numele astynomului Ναύπων ὁ Καλλιθέου apare aici împreună cu cel al producătorului Κλαίνετος.

Exemplele fragmentare ștampilate (inv. nr. 29732 și 22031) poartă fiecare ștampile ale unor astynomi din grupa a VI-a: 'Ικέσιος ὁ Ἐτεονίκου (piesa inv. nr. 22031) și Μνησις ὁ Φορμίωνος inv. nr. 29732). Dimensiunile lor liniare sînt asemănătoare altor exemple din aceeași grupă: 0,31 m diametrul maxim și înălțimi ale părții superioare (H 1) mai mari de 0,232 m.

Pentru restul exemplarelor fragmentare încercăm o grupare în funcție de aspectul morfologic, dimensiuni și condiții de descoperire. Astfel, piesa cu inv. nr. 32417 este apropiată ca formă și dimensiuni de exemplarul inv. nr. 29732, amintit mai sus și de vasul întreg de la Poarta Albă²³, ambele cu ștampile de astynomi din grupa a VI-a. Spre o datăre mai ridicată înclină fragmentul de amforă inv. nr. 29725, caracterizat printr-o formă mai alungită și picior cilindric lătit la bază, cu o depresiune adîncă în interior. Zeest apropie acest tip de amforele heracleene de la sfîrșitul sec. IV — începutul sec. III î.e.n.²⁹. Vasul este apropiat de exemplarul întreg de la Nicolae Bălcescu, care poartă ștampilă din grupa a III-a de astynomi. De altfel, dimensiunile amforei de la Nicolae Bălcescu sînt aproape aceleași cu ale exemplarului din Pașkovskaia, semnalat de Zeest (0,70 m înălțime, 0,340—0,350 m diametru) și indică o datăre în prima jumătate sau, mai degrabă, spre începutul sec. III î.e.n.

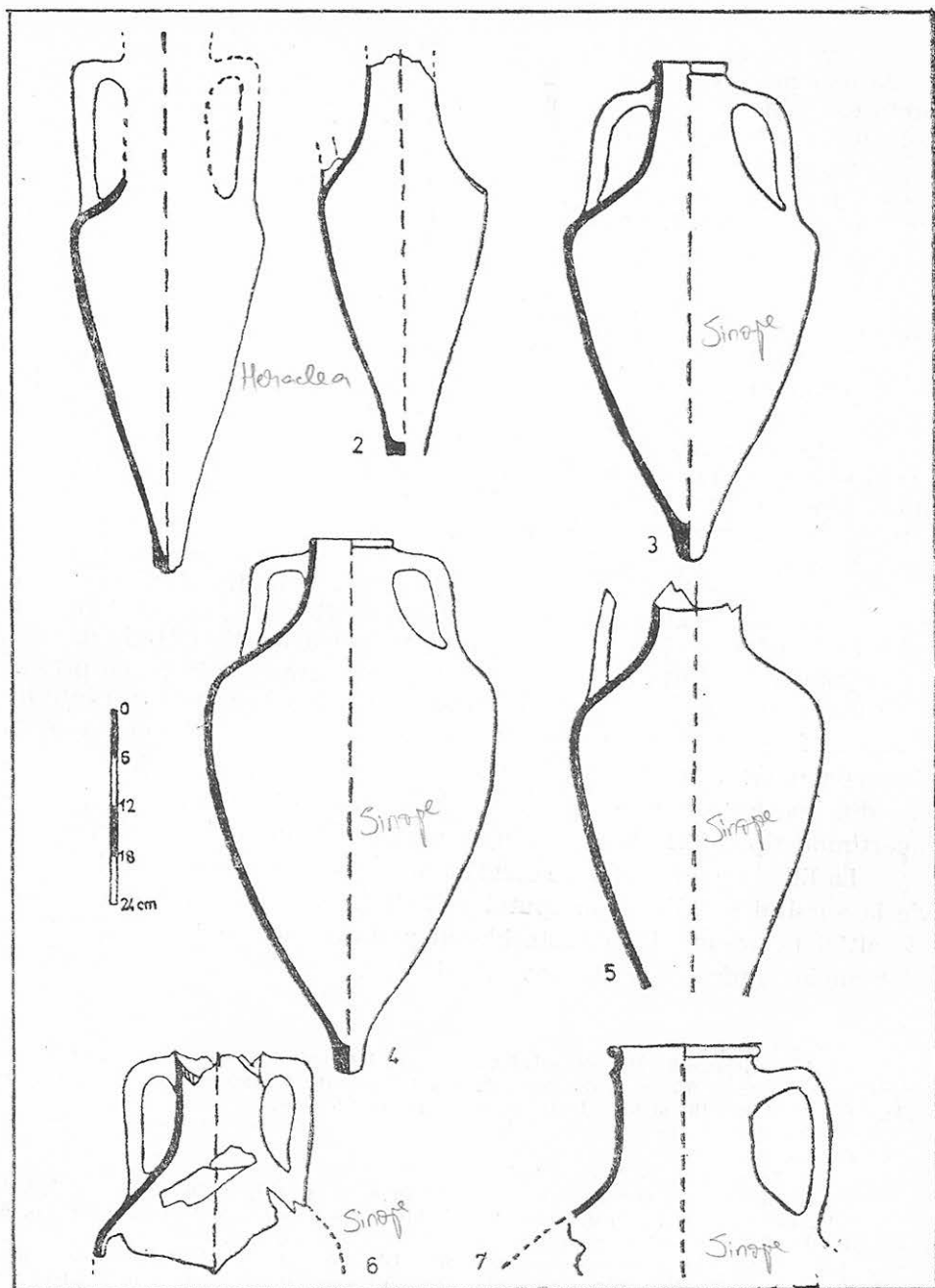
Cîteva fragmente de panse le datăm tot în funcție de condițiile de descoperire și dimensiunile păstrate ale vaselor. Astfel, piesa inv. nr. 29731, găsită în sectorul B, caroul 31, la — 0,64 m adîncime împreună cu o amforă thasiană (vezi mai departe) o încadrăm spre sfîrșitul sec. IV — începutul sec. III î.e.n. Diametrul redus al vasului (0,19 m) ne determină să avem în vedere un exemplar fracționat, a cărui pondere reprezintă oricum o parte neînsemnată din recipientele de Sinope.

Alte două vase fragmentare (inv. nr. 32407 și 33665), cu forme apropiate, se apropie prin valoarea măsurătorilor lor (0,305—0,325 m diametru) de exemplele cu ștampile de astynomi din grupele V și VI.

O perioadă ușor mai tîrzie (care coincide cu grupa a VI-a de ștampile de astynomi) apreciem pentru exemplarul inv. nr. 29734, aflat în locuința din sectorul C, împreună cu amfora sinopeană inv. nr. 29732, discutată mai sus, și, de asemenea, pentru exemplarul inv. nr. 33664.

²³ M. Irimia, Pontica, 6, 1973, p. 30 și pl. 19/6; vezi și tabelul nostru de măsurători.

²⁹ I. B. Zeesa, KTB, p. 91 și tabl. 14/30 v.

Planşa 2

Ultima piesă care, ca și exemplarul inv. nr. 21998, prezintă o valoare mai mare a diametrului maxim (0,370 m) are aspectul general al amforelor sinopeene din ultima perioadă de ștampilare și datorită acestui fapt o considerăm o variantă târzie a tipului „clasic” sinopean.

Alte două exemplare (inv. nr. 21998 și 32416) se caracterizează prin forme deosebite ale părții superioare. Primul dintre ele (inv. nr. 21998) prezintă un gît mai înalt, perfect cilindric și un diametru maxim de 0,405 m; al doilea, asemănător exemplarului din Zeest, pl. 14/30 b, are un diametru al gîtului neobișnuit de mare: 0,180 m. Astfel de dimensiuni ale vaselor a determinat pe Zeest³⁰ și, mai circumspect, Brashinskii³¹, să presupună o destinație specială a lor, nu pentru ulei sau vin, ci mai degrabă pentru produse solide (probabil măsline).

Pentru datarea lor apelăm tot la contextul arheologic. Vasul cu inv. nr. 21998, aflat ca și amfora fragmentară 29734, amintită mai sus, în locuința din sectorul C, caroul 61, îl datăm în sec. II î.e.n., considerîndu-l tot o variantă târzie a tipului „clasic” sinopean. Piesa cu inv. nr. 32416, aflată împreună cu amfora de aspect heracleian (inv. nr. 29725, vezi mai sus), o datăm cu aproximație în prima parte a sec. III î.e.n.

O sumară concluzie asupra materialului prezentat denotă o răspîndire a produselor sinopeene la Albești în ambalaje de tip clasic sau în forme mai puțin folosite, pe durata secolelor III-II î.e.n. (pînă în 183 î.e.n.), incluzînd aici și perioada de trecere dintre secolele IV și III î.e.n.

Pentru categoria de amfore thasiene, surprinzător în ce ne privește este numărul redus de exemplare întregibile, comparativ cu cantitatea mare de fragmente amforice găsite. Dispunem de un singur exemplar fragmentar (inv. nr. 29728), descoperit în sectorul B, caroul 31, la —0,64 m adîncime (ca și amfora sinopeană inv. nr. 29731, discutată mai sus) și aparținînd tipului II la Bon³² sau, după Zeest³³, amforelor cu corp conic.

La Elisavetovskoe, forme asemănătoare apar cu ștampile de tip recent, de la sfîrșitul sec. IV — începutul sec. III î.e.n.³⁴; această datare, la care de altfel ne oprim și noi, coincide cu perioada de maximă răspîndire a ștampilelor amforice de Thasos la Albești³⁵.

³⁰ *Ibidem*, p. 91.

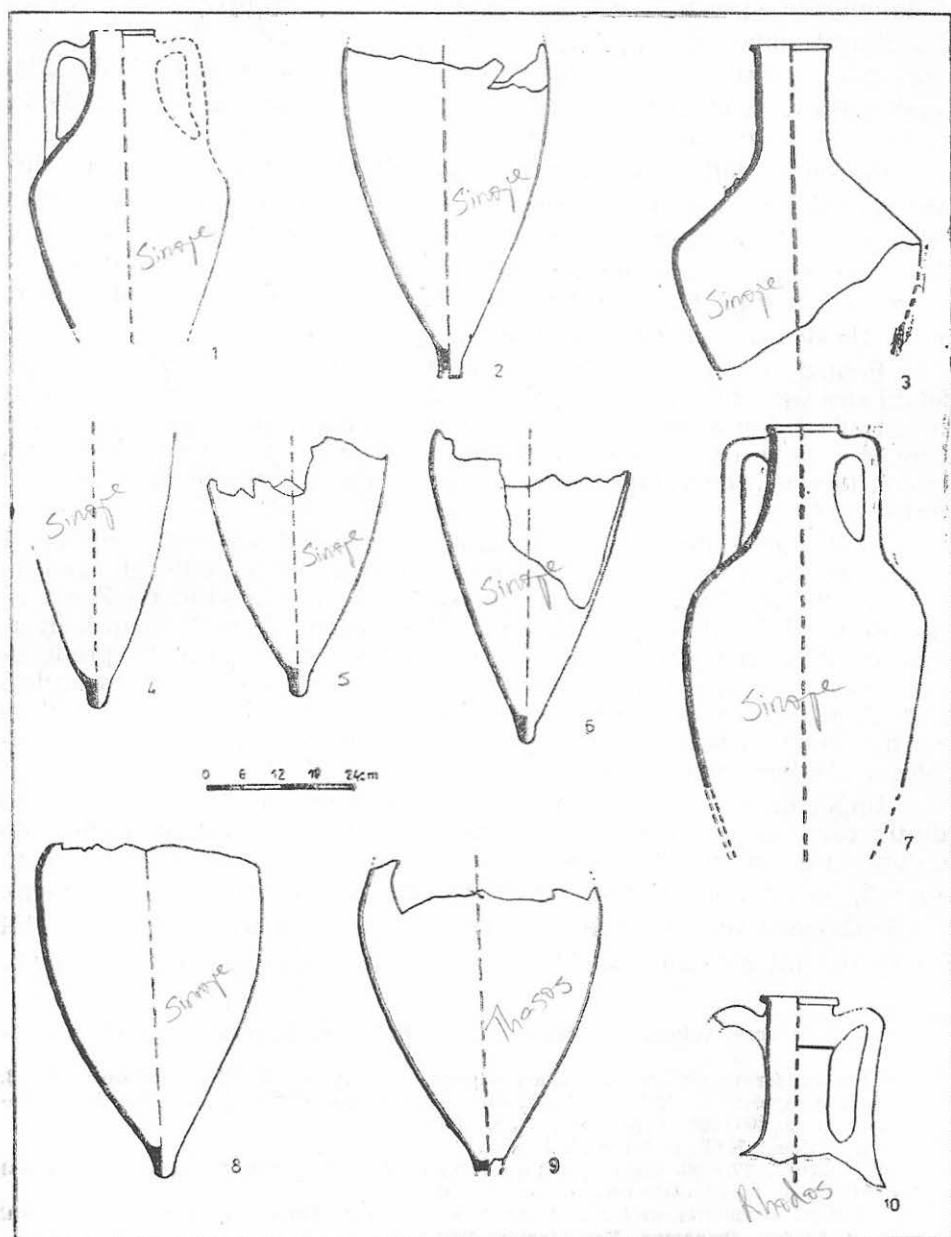
³¹ I. B. Brashinskii, *Metodi issledovania...*, p. 116, referindu-se la un vas de la Sopol, cu înălțime de 0,79 m și diametru de 0,40 (!), pe care M. Lazarov, în *Izvestia Varna* (24), 1973, p. 44, nr. 197 și tabl. 19 îl consideră produs de Cos.

³² A.-M. Bon, A. Bon, *Les timbres amphoriques de Thasos*, *Études thasiennes*, IV, Paris, 1957, p. 19–20.

³³ I. B. Zeest, KTB, p. 87 și pl. 9/21.

³⁴ I. B. Brashinskii, *Greceskii keramiceskii import...*, p. 110, nr. 36–37 și pl. III, VIII.

³⁵ M. Barbulescu, L. Buzoianu, N. Cheluța-Georgescu, *Pontica*, 19, 1986, p. 69. Exemplarul nr. 37 de la Elisavetovskoe poartă o ștampilă cu numele $\Theta\alpha\varsigma\iota\sigma$, ce comportă o datare mai timpurie, respectiv anii 331–325 î.e.n., după M. Debidour, BCH, Supl. 13, 1986, p. 331. Exemplare de același tip sînt mai puțin cîrcuite în Dobrogea și în Cimpia Română și sînt, în general, fragmentare; vezi, de exemplu, Cr. Mușețeanu, N. Conovici, A. Atanasiu, *op. cit.*, p. 178, nr. 19, fig. 4/10 (Grădiștea-Ulmilor) și p. 179, nr. 27, fig. 5/1 (Cegani) sau neștampilate (Topraisar, la M. Irimia, *Pontica*, 9, 1976, p. 39 și fig. 2/1; 5/2, exemplar datat pe la mijlocul sec. IV î.e.n., vezi mai sus, nota 17).

Plasa 3

Exemplarele de *Rhodos* sînt puține la număr — doar patru — și, în majoritate, în stare fragmentară; două dintre ele sînt databile prin ștampilele aplicate. O mențiune specială datorăm piesei cu inv. nr. 32406, care și-a păstrat ambele toarte ștampilate: numele eponimului Πολυκράτης este legat de activitatea de producție a lui Ἐπίγονος și asigură piesei în cauză o datare în al treilea sfert al sec. III î.e.n. și aproape de perioada de început a marcării lunilor pe ștampile³⁶.

Cel de al doilea exemplar (inv. nr. 33610) păstrează doar una din torți ștampilată cu numele producătorului Ἀρτεμίδωρος și luna Ἀρταμίτιος. După ștampilă, piesa se plasează tot la o dată apropiată anului 240 î.e.n.

Cronologia ștampilelor corespunde tipului de amforă identificat în depozitul Hotelului Soarelui din insula Rhodos, datat prin numele eponimului Πυρσανίας cca. 240—230 î.e.n.³⁷.

Pentru al treilea exemplar de la Albești (inv. nr. 21995), ale cărui detalii sînt ușor diferite de ale primelor două, preferăm o datare mai largă în al treilea sfert al sec. III î.e.n. În același timp, pasta vasului — de culoare mai închisă și cu angobă gălbuie la exterior — ar putea indica un produs lucrat la comanda Rhodosului, într-unul din ținuturile aflate sub controlul său.

În săpăturile din sectorul B, caroul 31, a fost descoperită o amforetă cu corp conic, picior cilindric, gît îngust și torți bifide, puternic arcuite (inv. nr. 29733). Exemplare asemănătoare sînt recunoscute de Zeest ca produse rhodiene de la sfîrșitul sec. III și începutul sec. II î.e.n.³⁸. În aceste condiții, piesa în discuție ar reprezenta pentru categoria produselor rhodiene de la Albești singura dintr-o perioadă mai tîrzie. În același timp, însă, după profilul arcuit al torții (diferit de cel al exemplarului ilustrat de Zeest) nu putem exclude și o datare mai timpurie, în acord cu cronologia rhodiană din așezare.

Importurile de *Cnidos* sînt marcate printr-un număr de 5 exemplare (dintre care unul singur întreg — inv. nr. 32409), aparținînd tipului de amforă cu gît cilindric, corp masiv și picior conic, ilustrat de V. Grace în *Agora*³⁹, p. 202, fig. 6 și *Amphoras*⁴⁰, fig. 64 (primul exemplar din stînga). Vasele de acest tip, încadrate în grupa B de ceramică elenistică a lui Thompson sînt redatate cca. 240 î.e.n. (data de sfîrșit a grupei⁴¹). Oricum,

³⁶ Vezi în acest volum, A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu, p. 60 și catalog 125/8.

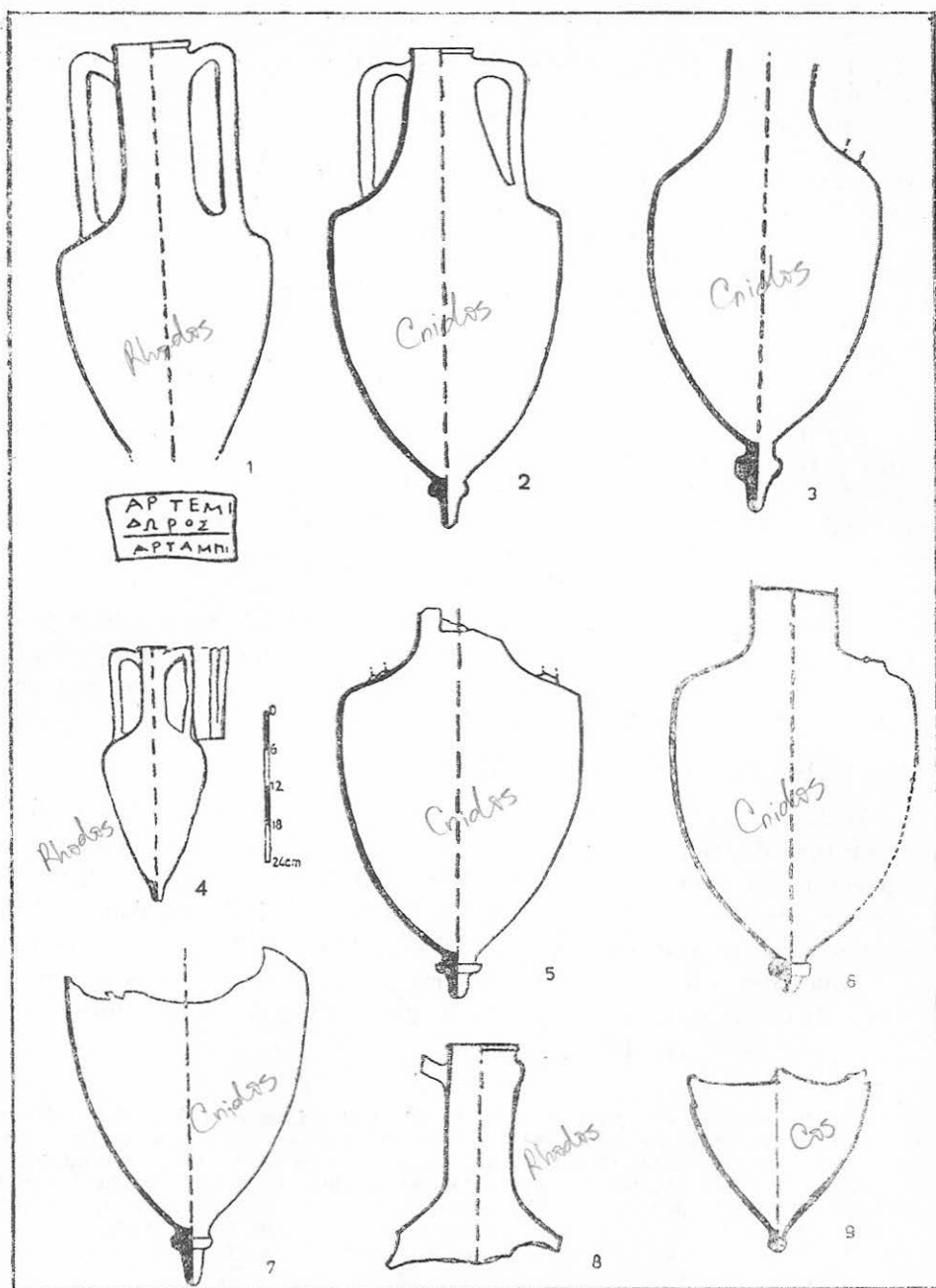
³⁷ Pentru forma amforei din acest depozit, vezi P. M. Wallace Matheson, M. B. Wallace, în *Hesperia*, 51, 1982, 3, pl. 80; date asupra depozitului și măsurătorilor amforelor, *ibidem*, p. 296—297 și Appendix, 4, p. 317—318.

³⁸ I. B. Zeest, KTB, p. 104 și pl. 24/50-a.

³⁹ V. Grace, *The Stamped Amphora Handles Found in the American Excavations in the Athenian Agora 1931—1932*, p. 202, fig. 6.

⁴⁰ Eadem, *Amphoras and the Ancient Wine Trade*. American School of Classical Studies at Athens, Princeton, New Jersey, 1961.

⁴¹ V. Grace, BCH, Suppl. 13, 1986, p. 561, nr. 2, cu toată bibliografia. Amforele cnidiene de acest tip au fost datate inițial, tot de Grace, cca. 300 î.e.n. (vezi mai sus, notele 39, 40).

Planşa 4

ele reprezintă un tip vechi de amforă de Cnidos, a cărei evoluție în forme mai târzii nu s-a aflat deocamdată la Albești și foarte puțin în restul Dobrogei⁴².

Între amforele cunoscute ca produse certe ale unui anumit centru, includem și 3 exemplare fragmentare de Cos. Pieseile aparțin tipului amforelor cu corp larg, cit cilindric și torți bifide, care cad vertical pe umerii vasului. Pentru exemplarul inv. nr. 29724, la care s-a păstrat doar partea superioară, diametrul mai îngust al gîtului în comparație cu vasele descoperite la Pietroiu-Borcea, de exemplu⁴³, datate la începutul celei de a doua jumătăți a sec. III î.e.n.⁴⁴ și lipsa unui ofset la baza gîtului, recunoscut ca trăsătură distinctă pentru exemplarele timpurii de Cos⁴⁵, ne determină să luăm în considerare, după Grace, *Amphoras*, fig. 56⁴⁶, prima jumătate a sec. II î.e.n., după noi începutul sec. II î.e.n., dacă nu și sfîrșitul sec. III î.e.n.

Cel de-al doilea exemplar al amforelor de Cos (inv. nr. 29729) păstrează partea inferioară a vasului, cu piciorul în formă de „gurgui” sau „titirez”, caracteristic vaselor de sec. III-III î.e.n.⁴⁷. Faptul că a fost găsit împreună cu exemplarul anterior ne determină să-i atribuim, cel puțin în parte, aceeași perioadă de circulație, care s-ar fi putut prelungi, în cazul nostru, mai mult în sec. II î.e.n.⁴⁸.

În sfîrșit, al treilea exemplar este un fragment de pansă, dintr-o argilă roz-cărmăzie cu angobă subțire, deschisă la exterior. Caracteristicile pastei și profilul vasului ne determină să-l considerăm în categoria amforelor de Cos cu corp larg, de sec. III-II î.e.n.

B. Amfore de proveniență diversă

Includem în această categorie forme de amfore care, deși semnalate în literatura de specialitate, nu au putut fi încă convingător atribuite vreunui centru de producție. De aceea, în descrierea lor preferăm denumirea de „tip”, care ne ferește de atribuirii forțate și limitează domeniul de cercetare spre aflarea unor analogii directe. O singură abatere — pentru a nu rupe din unitatea grupului descris — o facem cu un exemplar de amforă de Chios (inv. nr. 21976), prezentat alături de alte amfore atribuite tipului (sau cercului) chiot.

⁴² M. Lazarov, *op. cit.*, p. 44—45 și pl. 20/203. Pentru fragmente de amfore cnidiene din Dobrogea și zonele apropiate, vezi I. Oberländer-Târnoveanu, E. Oberländer-Târnoveanu, *Peuce*, 8, 1980, p. 102 și fig. 11/4 (Sarichioi, jud. Tulcea, picior de amforă considerat greșit de Chios); V. Sirbu, *Pontica*, 15, 1982, p. 104, fig. 6 (Brăilița, jud. Brăila). Muzeul din Constanța mai deține trei exemplare de amfore cnidiene, inedite, provenite din săpăturile din Tomis, zona Parcul Catedralei (inv. nr. 20401, 20402, 20403).

⁴³ Cr. Mușățeanu, N. Conovici, A. Atanasiu, *op. cit.*, p. 186, 188 și fig. 5/8, 9.

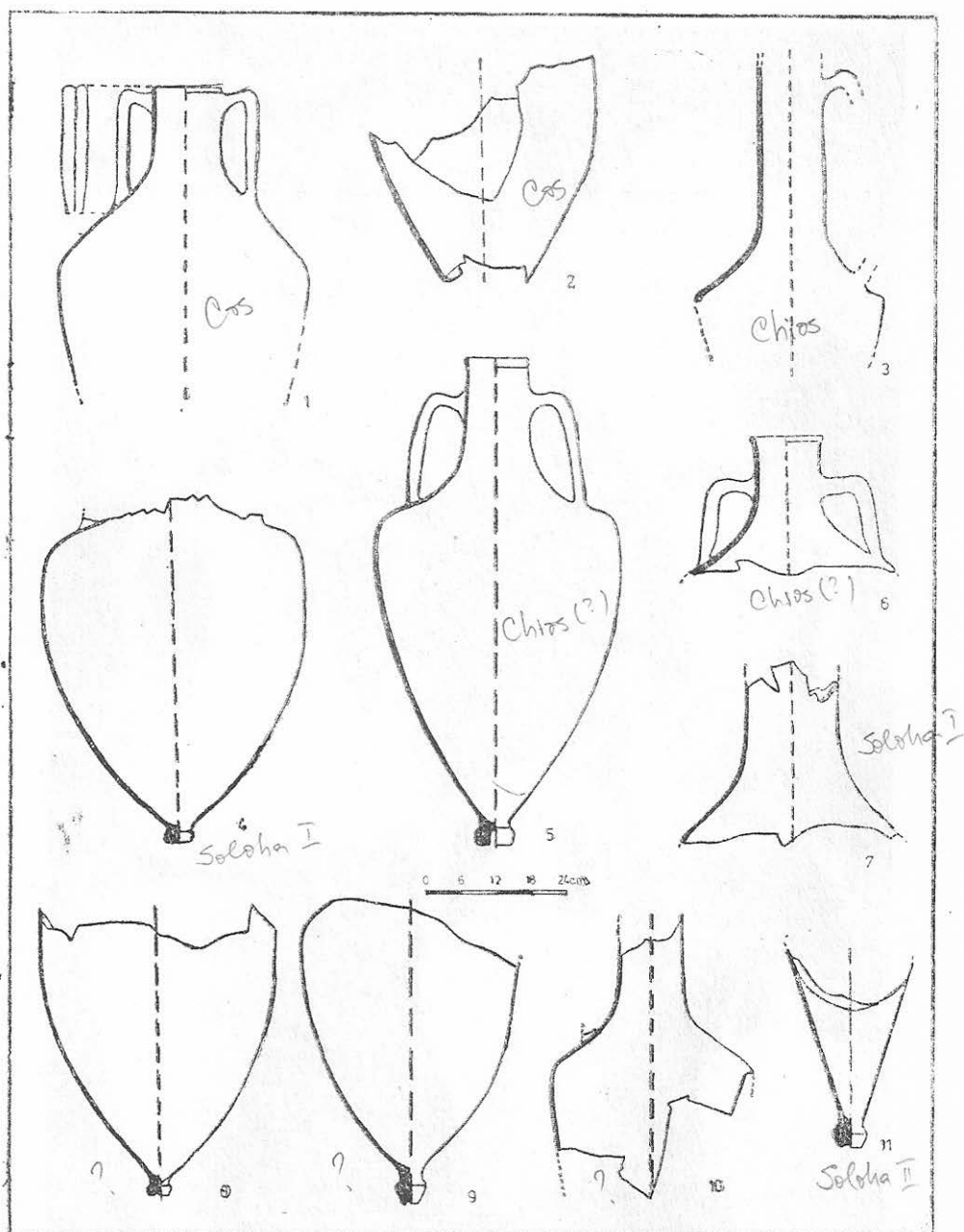
⁴⁴ I. B. Brashinskii, *Metodi issledovaniia...*, p. 141 cu nota 77.

⁴⁵ V. Grace, *Amphoras*, ed. 1961, citată de noi la nota 40.

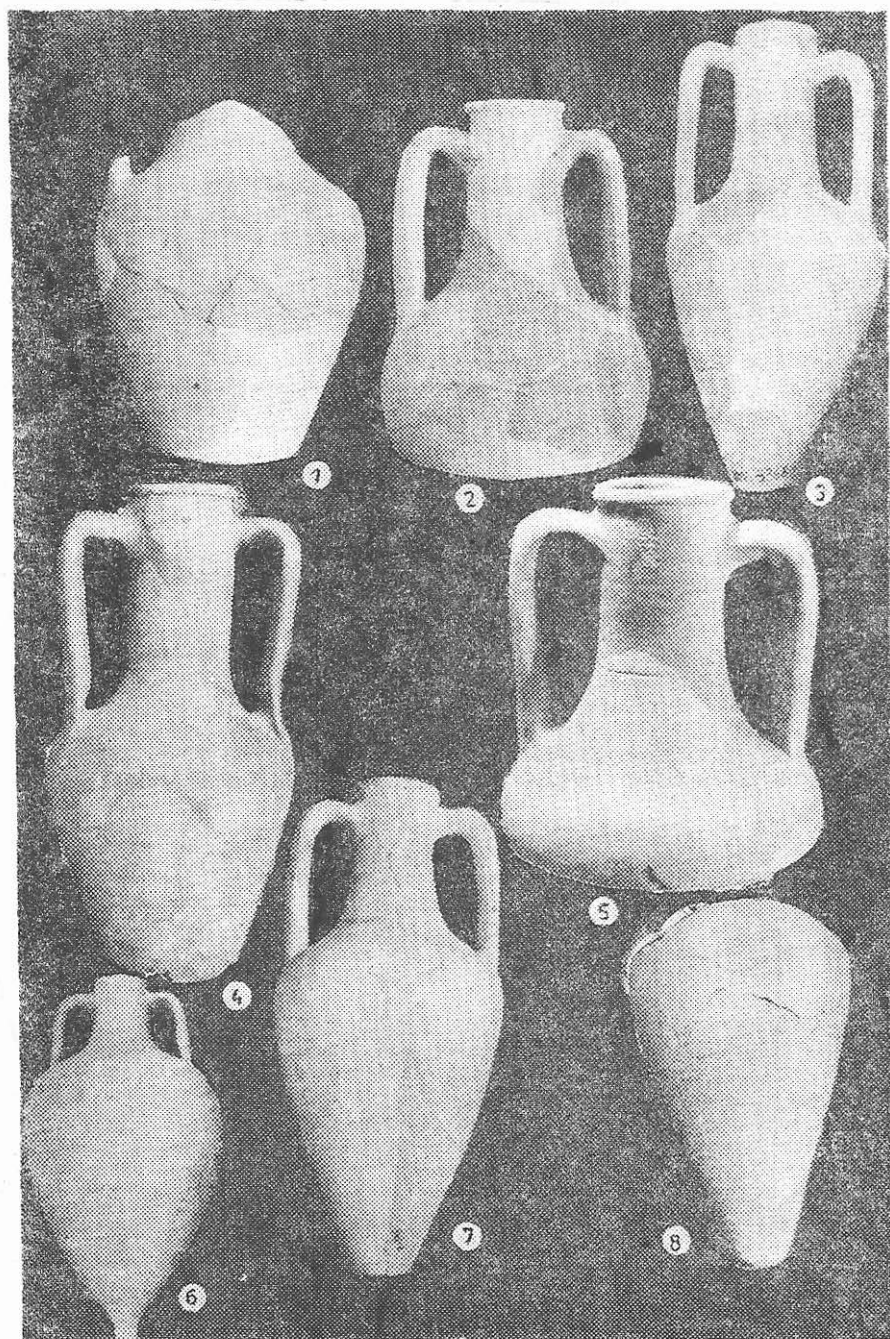
⁴⁶ *Ibidem*, fig. 56, exemplarul al doilea din stînga.

⁴⁷ I. B. Zeest, *KTB*, p. 106.

⁴⁸ Vezi V. Grace, *Amphoras*, fig. 56, vasul al treilea din stînga.

Planşa 5

Planșa 6

Ne referim mai întâi, dată fiind și starea bună de conservare a piesei, la o amforă întreagă (inv. nr. 32410), descoperită în sectorul B, caroul 69, caracterizată prin gît cilindric, umeri largi, abrupti, și corp masiv. Trăsăturile distinctive ale exemplarului discutat sînt date de locul de prindere al torților, aproximativ la 5 cm sub marginea superioară a vasului și forma inelară a piciorului, cu o concavitate adîncă în interior. I. B. Brashinskii atribuie Chiosului un exemplar asemănător, dar fragmentar, descoperit în așezarea de la Elisavetovskoe⁴⁹. Cercetătorul sovietic presupune că acest tip de amforă avea piciorul în formă de calotă și, de aici, bazat probabil și pe particularitatea de prindere a torților, caracteristică, totuși, pentru tipurile mai tîrzii ale amforelor de Chios, îi atribuie o datare în a doua jumătate a sec. IV î.e.n. În aceste condiții, am avea un tip necunoscut pînă acum între amforele de Chios din a doua jumătate a sec. IV î.e.n.⁵⁰. Totuși, exemplarul nostru diferă de amfora de la Elisavetovskoe prin aspectul general mult mai masiv și profilul concav al umărului. Argila fină, roz-gălbuie, cu ușor slip la exterior, ne determină să nu excludem un eventual produs proto-rhodian⁵¹ sau de Cos⁵².

Un vas identic celui de la Albești a fost descoperit în așezarea geto-dacică de la Brăilița și datat în sec. IV-III î.e.n.⁵³.

Trăsături asemănătoare cu amfora descrisă mai sus prezintă și un fragment de gît, descoperit în sectorul B, caroul 34, la —0,60 m adîncime (inv. nr. 32411), împreună cu o toartă rhodiană a eponimului *Παυσανίας*⁵⁴. Și la acest fragment locul de prindere al torților se află aproximativ la aceeași distanță (5 cm) de buza vasului. Trăsăturile distinctive privesc forma ușor lărgită la partea superioară și argila gălbui-cărămizie cu ușor slip alburiu la exterior. Analogii au fost aflate tot în așezarea de la Elisavetovskoe, într-un exemplar considerat ca aparținînd unui centru necunoscut mediteranian, a cărui producție s-a aflat sub influența Chiosului⁵⁵.

De certă producție chiotă este însă un fragment de amforă (inv. nr. 21976), descoperit în sectorul D, caroul 21, la —0,75 m adîncime. Fragmentul aparține tipului de vas cu gît înalt, cilindric, umeri teșiți formînd

⁴⁹ I. B. Brashinskii, *Greceskii keramiceskii import...*, p. 17—18 și pl. 22/3.

⁵⁰ Vezi evoluția formei amforei de Chios la I. B. Zeest, KTB, pl. 4—5; I. B. Brashinskii, *op. cit.*, pl. II, VII și VIII.

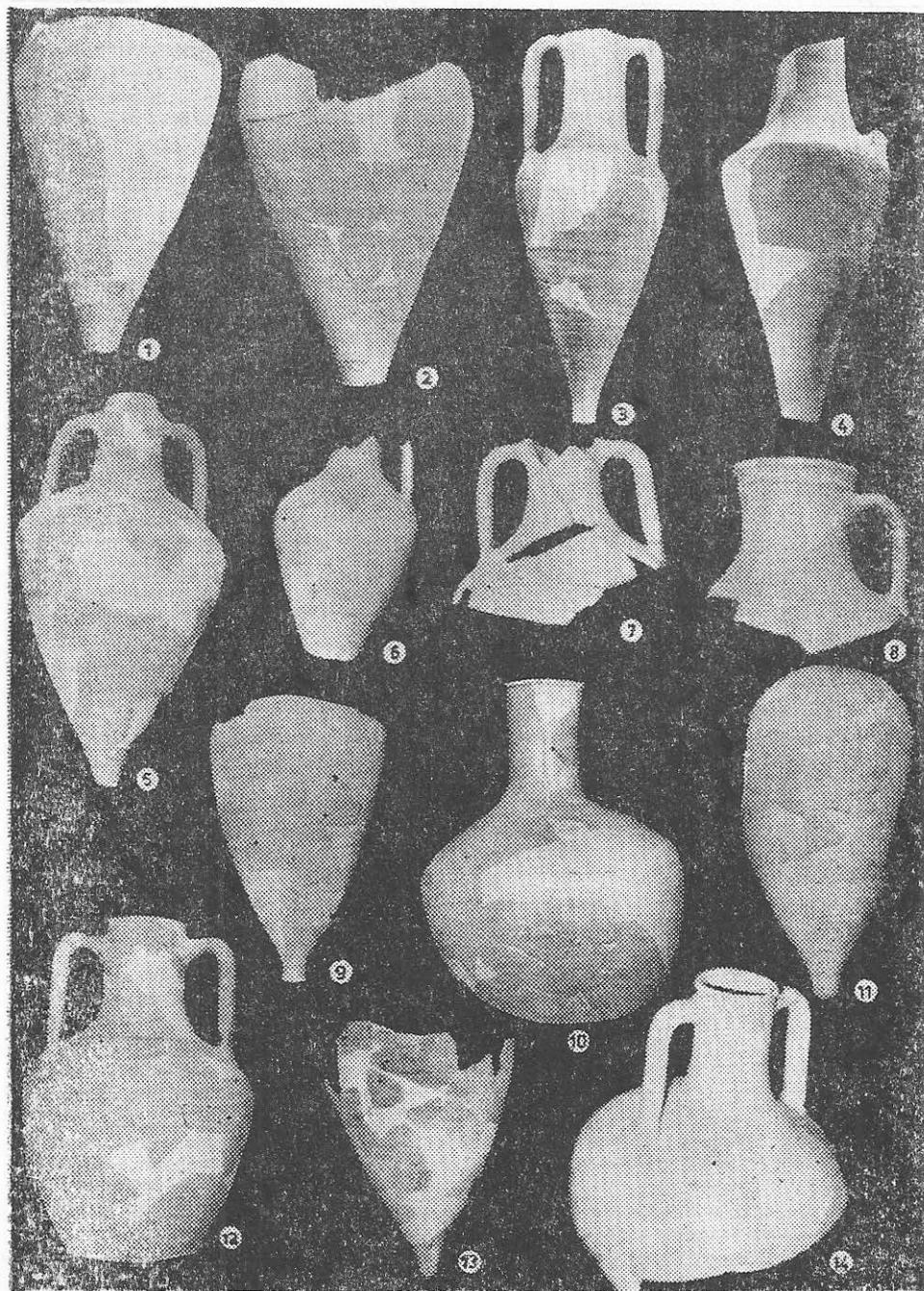
⁵¹ Vezi, de exemplu, V. Grace, *Koroni*, p. 323, fig. 1, amfore de la Alexandria.

⁵² Deși forma piciorului amforei timpurii de Cos, după Zeest, KTB, pl. 24/53 a-g, prezintă o procminență rotunjită și nu inelară.

⁵³ N. Hartuche, F. Anastasiu, *Catalogul selectiv al colecției de arheologie a muzeului Brăilei*, Brăila, 1976, p. 204, cat. 408 și fotografia (dimensiunile vasului de la Brăilița sînt ceva mai mici: 0,705 m înălțime și 0,380 m diametrul maxim).

⁵⁴ Vezi în acest volum, la noi, *Rhodos*, catalog 124/7.

⁵⁵ I. B. Brashinskii, *op. cit.*, pl. 22/5.

Plasa 7

un unghi ascuțit cu corpul vasului și picior în formă de manșon, de sec. IV î.e.n.⁵⁶.

Săpăturile arheologice de la Albești au ocazionat și apariția unei ceramică de tip *Soloha I* și *II*⁵⁷.

Din prima categorie notăm o amforă aproape întreagă (inv. nr. 29723), apărută în sectorul B, caroul 31, care prezintă un corp masiv, pithoid, cu diametrul de 0,440 m, terminat la partea inferioară printr-un picior caracteristic, concav în interior⁵⁸.

Al doilea exemplar este reprezentat de un fragment din gîtul larg, cilindric și lărgit la bază al unei amfore de același tip (inv. nr. 32415), care a apărut în sectorul B, caroul 36, la —0,50 m adîncime, împreună cu cîteva ștampile de tip *Heraclea Pontică*.

Dacă originea acestor amfore este încă nedecisă⁵⁹, dar oricum acceptată ca provenind din cîteva centre din sudul Mării Egee din grupa *Rhodos-Cos-Delos*⁶⁰, sau numai din *Cos* (sau într-un centru aflat în strînsă legătură cu insula *Cos*⁶¹), în schimb, datarea lor în funcție de contextul arheologic este stabilită acum la mijlocul și în al treilea sfert al sec. IV î.e.n.⁶². Situația de la Albești nu exclude însă o circulație a acestor produse și în secolul III î.e.n., cel puțin în prima parte a secolului.

⁵⁶ I. B. Zeest, KTB, pl. 5/14; I. B. Brashinskii, *op. cit.*, pl. II, VIII, nr. 20; V. Grace, *Amphoras*, fig. 64 (sec. IV î.e.n.); M. Lazarov, *Izvestija Varna*, 18 (33), 1982, p. 10—12 (tipul D) și pl. II/4. În Dobrogea și de-a lungul Dunării exemplare de acest tip sînt numeroase. Vezi, între altele, N. Hartuche, F. Anastasiu, *op. cit.*, p. 210, nr. 425 (exemplar provenit de la Mangalia); V. H. Baumann, *Peuce*, 4, 1973—1975, p. 39—40, nr. 26, pl. 5/4 (Sf. Gheorghe); M. Irimia, *Pontica*, 6, 1973, p. 144, pl. 21/6 (Nicolae Bălcescu); p. 62 și pl. 21/2 (Agigea); M. Irimia, N. Cheluță-Georgescu, *Pontica*, 15, 1982, p. 133 și fig. 2/1, 2, 3 (Topalu); al treilea sfert al sec. IV î.e.n.); M. Irimia, *Pontica*, 16, 1983, p. 114 și fig. 11/3 (Ion Corvin); p. 129 și fig. 13/3 (Mihai Viteazu). Vezi, de asemenea, exemplarele de la Călărași — Mircea Vodă, Grădiștea — Dichiseni și Jegălia, din Dacia, NS, 22, 1978, p. 188, nr. 45, 46, 47 și pl. 5/10—12.

⁵⁷ I. B. Zeest, KTB, p. 91—92 și pl. 14—16/32; p. 96 și pl. 18—20/35; I. B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 26—28, p. 6—10/134, 138, 139.

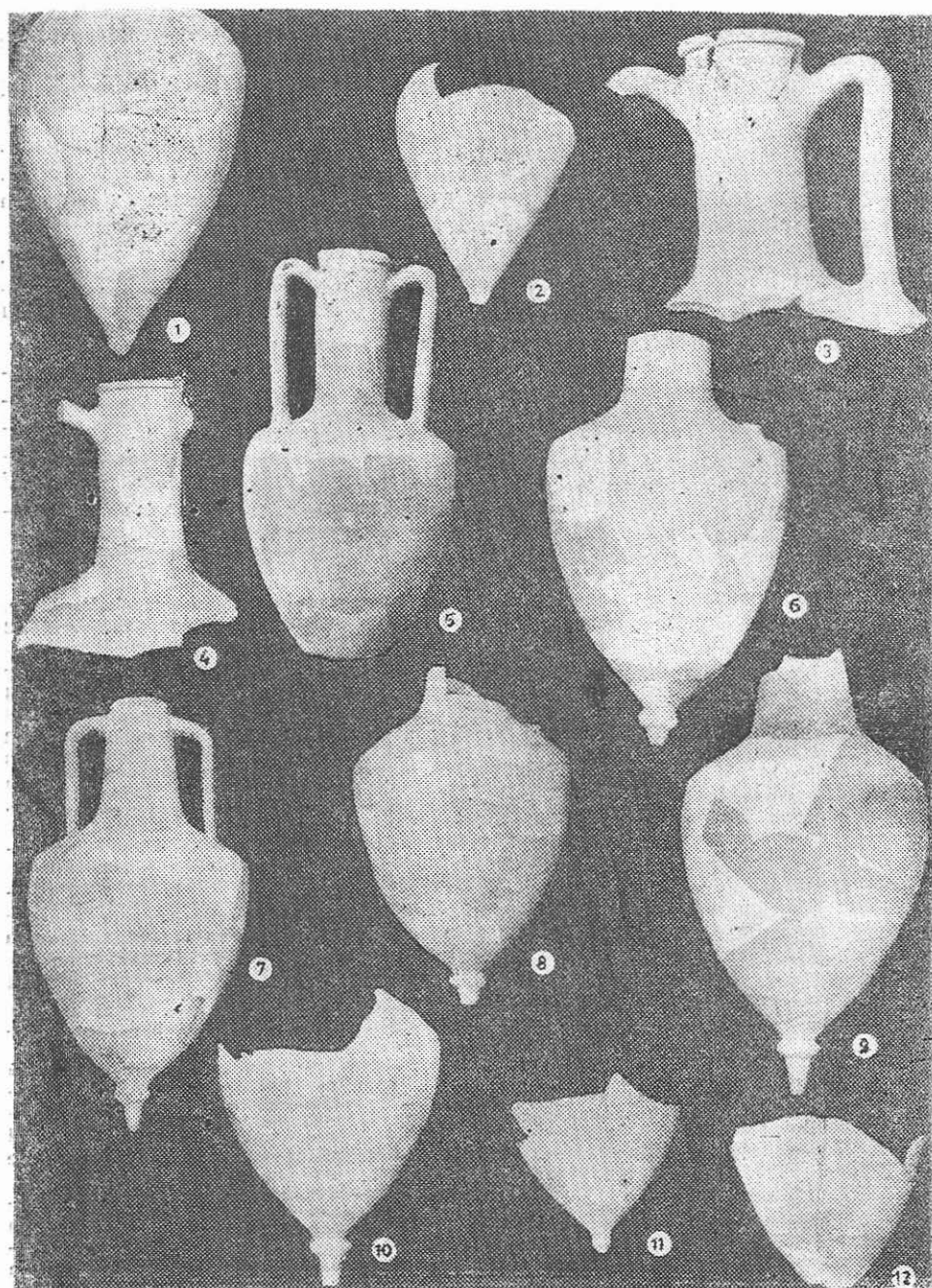
⁵⁸ O amforă întreagă de tip *Soloha I* a fost descoperită la Mangalia; vezi N. Cheluță-Georgescu, *Pontica*, 7, 1977, p. 179 și fig. 6/6 (piesa inv. nr. 831). La muzeul din Constanța se mai află două exemplare inedite de amfore de tip *Soloha I* provenind de la Mangalia. Vezi, de asemenea, și V. Sirbu, *Pontica*, 15, 1982, p. 101 și 102, fig. 1/4—5 (exemplare provenind din localitatea Spiru Haret, jud. Brăila; punem sub semnul întrebării tipologia exemplarului de la fig. 1/5).

⁵⁹ Vezi bibliografia problemei la I. B. Brashinskii, *Metodi issledovaniia...*, p. 33, n. 35.

⁶⁰ I. B. Zeest, KTB, p. 94; V. Grace, *Hesperia*, 40, 1971, 1, p. 67 emite ipoteza că amforele cu buza „în formă de ciupercă” (mushroom rim), cunoscute în literatura arheologică sovietică ca amfore de tip *Soloha I* se produc și la Samos, în secolul IV — începutul secolului III î.e.n. Mai acceptată pare ipoteza formulată de Zeest, KTB, p. 93 și urm., după care aceste amfore trebuie să fi fost fabricate nu într-unul, ci în mai multe centre (între care, probabil, și Samos).

⁶¹ I. B. Zeest, KTB, p. 94 indică influența sigură a ceramicii de *Cos* asupra producției amforelor de tip *Soloha I* (ca și asupra vaselor de tip *usti-labinskii*, cum vom vedea mai departe). I. B. Brashinskii, *Eirene*, Praha, 1965, p. 96, la rîndul lui emite ipoteza verosimilității producerii acestor amfore tot în *Cos* (ca tip precedînd tipul tîrziu „în formă de țigară”) sau într-un centru strîns legat de acesta.

⁶² I. B. Brashinskii, *Greceskii keramiceskii...*, p. 26; idem, *Metodi issledovaniia...*, p. 43 subliniază că aceste amfore nu se datează mai devreme de mijlocul sec. IV î.e.n. sau de al treilea sfert al secolului.

Planșa 8

Din categoria amforelor din argilă roșie de tip Soloha II⁶³, notăm partea inferioară și piciorul evazat al unui exemplar aflat în sectorul B, caroul 13, la adâncimea de —0,90 m (inv. nr. 32413). Condițiile de descoperire și cronologia stabilită pentru exemplare asemănătoare ne permit să luăm în considerare pentru piesa de la Albești prima jumătate sau limitele sfârșitului primului sfert — mijlocul sec. IV î.e.n.⁶⁴.

Din categoria amforelor cu centru de producție nedeterminat, semnalăm partea inferioară a unui vas, corpul larg, puternic strâns la bază și piciorul bitronconic, de tip „titirez”, bine marcat. Amfora (inv. nr. 21997) a fost găsită în locuința din sectorul C, caroul 61, împreună cu alte materiale elenistice de sec. III-II î.e.n. Piesa este asemănătoare tipului *usti-labinskii*⁶⁵, datat la sfârșitul sec. IV — începutul sec. III î.e.n. Totuși, la exemplarul de la Albești piciorul este clar bintronconic, aproape rombic, iar talpa are la bază o concavitate slab pronunțată⁶⁷. Argila este identică exemplarelor de Cos cu gît cilindric și torți bifide. De altfel, chiar tipul *usti-labinskii* prezintă multe analogii cu amforele de Cos⁶⁸. Indiferent însă de tip, forma piciorului îi asigură o datare după secolul IV î.e.n., care este în acord cu celelalte materiale arheologice din locuință.

Ultimele două amfore fragmentare aparțin unor tipuri mai rar circulate și de aceea cu mai puține analogii.

Primul dintre ele (ing. nr. 29730) prezintă un gît cilindric, lărgit la bază, corp cu profil conic și alveole la baza torților. Argila este cărămizie cu ingrediente mărunte, nisipoase, negre. Condițiile de descoperire — sectorul B, caroul 31, la —0,55 m adâncime — îl apropie ca datare de exemplarele de Cos discutate.

Al doilea exemplar (inv. nr. 21999) este reprezentat de partea inferioară a unei amfore cu corp larg, picior tronconic scurt, aproape plat la talpă. Argila este bej-cărămizie cu mica fină, asemănătoare produsele thasiene. Forma vasului și condițiile stratigrafice — sectorul A, caroul 15, la —0,90 m adâncime — denotă un exemplar mai timpuriu, apropiat ca datare de ștampila rhodiană a producătorului Βολιστας (vezi *Rhodos*, catalog 137/20).

Observațiile pe baza materialelor prezentate privesc prezența recipientelor amforice la Albești pe durata secolelor IV-II î.e.n., cu produsele unor centre diverse, unele bine reprezentate în arealul vest-pontic (Heraclea Pontică, Sinope, Cnidos), altele cu apariții sporadice (Chios și Soloha), sau altele, prin noutatea informației lor, de valoare deosebită (cum este, de exemplu, Rhodos).

⁶³ Despre proveniența amforelor de tip Soloha II, vezi întreaga discuție la I. B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 45—48. În ce ne privește, reținem observația lui B. A. Vasilenko, SA, 1971, 2, p. 242 și urm., asupra apropierei tipologice a acestei grupe de amforele de Chios de la sfârșitul sec. V — începutul sec. IV î.e.n.

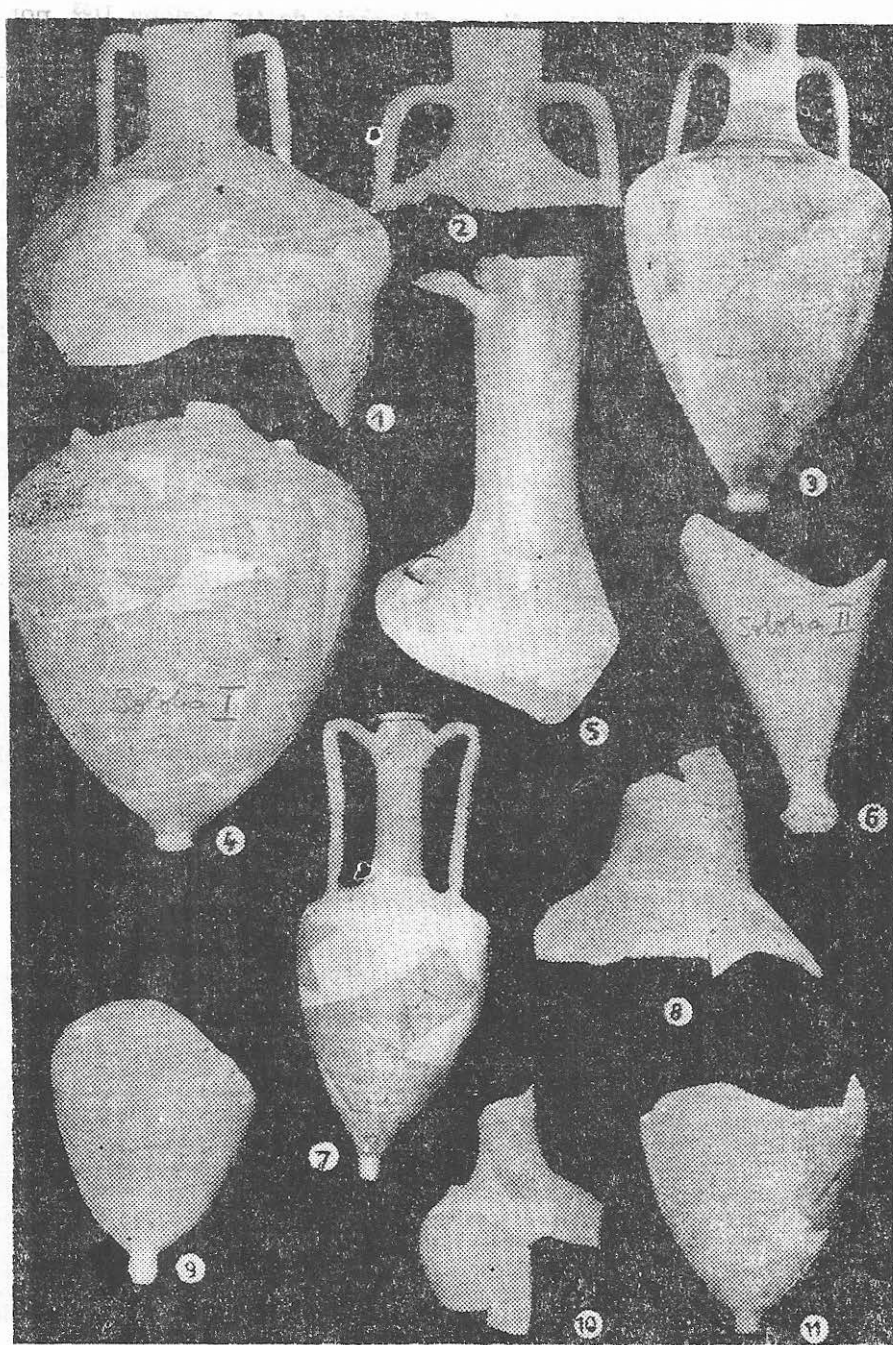
⁶⁴ I. B. Brashinskii, *Greceskii keramiceskii...*, p. 27—28 și piesele nr. 135, 137.

⁶⁵ I. B. Zeest, KTB, pl. 16/33.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 92, cu nota 170.

⁶⁷ Un exemplar asemănător, inedit, se află la muzeul din Mangalia (inv. nr. 175).

⁶⁸ I. B. Zeest, KTB, p. 92—93; I. B. Brashinskii, *Greceskii keramiceskii...*, p. 31.

Planșa 9

Răspîndirea lor este cvasiuniformă în secolele IV-III î.e.n., la început prin recipiente de Heraclea Pontică și alte câteva centre nedeterminate — probabil din bazinul egeean —, iar în secolul III î.e.n. și prin produsele altor centre: Sinope, Rhodos, Cnidos etc. Prezența lor la Albești nu pare să depășească mijlocul secolului II î.e.n. (vezi fig. 1). Gruparea acestor serii ceramice în secvențe cronologice se înscrie în datele cunoscute pentru alte centre din bazinul pontic⁶⁹, ușoarele abateri (cum ar fi, de exemplu, absența recipientelor de Menda) apar ca nesemnificative.

Astfel, pentru primul sfert al sec. IV î.e.n. notăm prezența amforelor de Heraclea Pontică (tip I), Soloha II și probabil Chios (cu picior în formă de „manșon”); în al doilea și al treilea sfert al sec. IV î.e.n. continuă să circule produsele de Heraclea Pontică (variante I A și tipul II) și apar produse de tip Soloha I și ale unui centru nedeterminat aflat sub influența Chiosului (?); la sfîrșitul secolului IV — începutul secolului III î.e.n. se plasează recipientul de Thasos și încep să apară produse de Sinope, pentru ca în continuare secolul III î.e.n. să fie dominat de mărfuri de Sinope, Rhodos și Cnidos. Sfîrșitul secolului III și prima parte (pentru unele centre doar primele două decade ale secolului II î.e.n.) este marcat prin produse de Sinope și Cos.

Absența, deocamdată, a unor studii asemănătoare pe baza recipientelor amforice din cetățile vest-pontice apropiate⁷⁰ ne scutește de comparații mai riguroase. Nu am putut nota decât ca material inedit câteva recipiente provenind de la Callatis, ale căror forme se regăsesc și în materialele de la Albești.

Studiul nostru nu și-a propus doar o „catalogare” a unui material pe care săpăturile arheologice îl fac din ce în ce mai numeros, ci am dorit o prezentare a lui legată de contextul de descoperire și raportată la cercetările specialiștilor pentru diferite tipuri de amfore. Urmează ca descoperirile viitoare de la Albești să dezvolte seriile de recipiente amforice prezentate, fie prin apariția unor tipuri sau variante noi, fie prin noi date care să fixeze mai bine tipologia și cronologia seriilor cunoscute.

⁶⁹ Vezi I. B. Brashinskii, *Metodi issledovaniia...*, cap. IV.

⁷⁰ Notăm totuși M. Lazarov, *Izvestija Varna*, 9 (24), 1973, p. 3—50, deși materialul este prezentat pe centre de producție și nu după locul de descoperire (care ar fi implicat și eventualele date referitoare la contextul arheologic). Aceeași manieră de lucru o aplică cercetătorul bulgar și ulterior, cînd reia, parțial, materialul și discută diferite amfore, stabilindu-le tipologii aparte. Vezi, de exemplu, M. Lazarov, în *Actes du II-e Congrès International de Thracologie*, II, București, 1980, p. 171 și urm. (Thasos); idem, *Izvestija Varna*, 16 (31), 1980, p. 5—16 și tabl. I (Heraclea Pontică); idem, *Izvestija Varna*, 18 (33), 1982, p. 5—14, și tabl. I—II (Chios).

Nr. crt.	Inv.	Condiții de descoperire	Centrul de producție	H	HI	H2	H3	H4	D	D1	D2	D3	D:H	Tipologie	Ștampilă	Planșă
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	13916	SB, c. 18-28 — 0,80 m	Heraclea Pontică	0,316	0,084	0,232	—	—	0,240	0,114	—	0,135	—	Brashinski, 1980, tabl. 4, 9/58 (tip I)	—	1/1 6/1
2	21505	SB, c. 63-64	Heraclea Pontică	0,496	0,196	0,30	—	0,173	0,230	0,08	0,09	0,058	—	ibid., tabl. 4/80, 9/81 (tip I A)	—	1/4 6/7
3	21977	SB, c. 28-29	Heraclea Pontică	0,374	—	0,235	—	—	0,238	—	—	0,06	—	ibid., tabl. 2,9/99 (tip II); Irimia, Pontica, 9, fig. 4	—	1/8 6/8
4	21978	SB, c. 59,— — 0,75 m	Heraclea Pontică	0,645	0,235	0,410	0,212	—	0,242	0,104	—	—	0,375	vezi mai sus, nr. 3	—	2/1 7/3
5	21994	SB, c. 19 — 0,85 m	Heraclea Pontică	0,400	—	0,400	—	—	0,255	—	—	0,05	—	vezi mai sus nr. 2	—	1/5 7/1
6	21996	SC, c. 57 — 0,80 m	Heraclea Pontică	0,480	0,240	0,240	0,210	0,215	0,238	0,100	0,103	—	—	vezi mai sus, nr. 3—4	—	1/7 6/4
7	32412	SD, c. 100 — 0,40 m	Heraclea Pontică	0,495	0,175	0,320	—	—	0,210	0,084	—	0,045	—	Brashinskii, 1980, tabl. 4, 10/114	—	2/2 7/4
8	32418	SB, c. 68-69	Heraclea Pontică	0,292	0,256	0,360	0,195	0,195	0,260	0,104	0,106	—	—	vezi mai sus, nr. 2	—	1/3 6/5
9	33663	SB, c. 38 — 0,60 m	Heraclea Pontică	0,337	0,245	0,092	0,195	0,176	0,255	0,095	0,095	—	—	mai sus, nr. 1	—	1/2 6/2
10	33666	SA, c. 38 — 0,75 m	Heraclea Pontică	0,546	0,236	0,310	0,210	0,210	0,250	0,100	0,105	0,075	—	mai sus, nr. 2	—	1/6 6/3
11	33667	SB, c. 49	Heraclea Pontică	0,354	—	0,354	—	—	0,258	—	—	0,060	—	mai sus, nr. 2	—	1/9 7/2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
12 21979	SB, c. 71	Sinope		0,654	0,162	0,492	0,150	0,135	0,354	0,110	0,110	0,04	0,541	Zeest, KTB, 13/ 29; Irimia, Pontica, 6, p. 49 pl. 19/1	gr. V	2/4 6/6
13 21998	SC, c. 61 locuință	Sinope		0,526	0,322	0,200	—	0,210	0,405	0,114	0,132	—	—	Zeest, KTB, 14/30-v	—	3/3 7/10
14 22031	SB, c. 31 — 0,35 m	Sinope		0,274	0,232	0,042	0,175	—	0,310	0,108	—	—	—	Irimia, Pontica	gr. VI	2/6 7/7
15 29725	SC, c. 59-42	Sinope		0,530	—	0,530	—	—	0,360	—	—	0,045	—	16, p. 109 pl. 8/2 Irimia, Pontica 6, p. 51, pl. 20/2	—	3/2 7/9
16 29731	SB, c. 31 — 0,64 m	Sinope		0,445	—	0,445	—	—	0,190	—	—	—	—	—	—	3/4 7/11
17 29732	SC, c. 61 locuință	Sinope		0,500	0,160	0,340	—	—	0,310	0,110	—	—	—	Irimia, Pontica 6, p. 49, pl. 19/6 (vezi și nr. 14)	gr. V	2/5 7/6
18 29734	SC, c. 61 locuință	Sinope		0,590	—	—	—	—	0,396	0,108	—	—	—	mai sus, nr. 12	—	3/7 7/14
19 29736	SB, c. 8-9	Sinope		0,614	0,214	0,400	0,190	0,175	0,313	0,100	0,09	0,03	0,509	Dacia, NS, 22, 1978, p. 196, fig. 5/6	—	2/3 7/5
20 32407	—	Sinope		0,420	—	0,420	—	—	0,305	—	—	0,03	—	mai sus, nr. 14	—	3/5 7/13
21 32416	SC, c. 59-42	Sinope		0,270	—	—	0,175	0,165	0,280	0,160	0,185	—	—	Zeest, KTB, 14/30-b	—	2/7 7/8
22 32417	SC, c. 59	Sinope		0,480	0,255	0,225	0,190	0,155	0,325	0,115	0,105	—	—	asemănător, exemplarul de la nr. 17	—	3/1 7/12

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
23	33664	—	Sinope	0,525	—	0,525	—	—	0,370	—	—	0, 04	—	mai sus, nr. 12	—	3/8
24	33665	SA, c. 38 — 0,55 m	Sinope	0,506	—	0,506	—	—	0,325	—	—	0, 03	—	mai sus, nr. 14	—	8/1 3/6
25	29728	SB, c. 31 — 0,60 m	Thasos	0,505	—	0,505	—	—	0,396	—	—	0,042	—	Zeest, KTB, 9/21 Bon, p. 14, fig. 4/3; Brashinskii, 1960, tabl. 3,8/37	—	3/9 8/2
26	21995	—	Rhodos	0,366	—	—	—	0,325	0,295	0,110	0,117	—	—	—	—	4/8 8/4
27	29733	SB, c. 31	Rhodos	0,413	0,162	0,231	0,152	0,145	0,170	0,043	0, 05	0, 02	—	Zeest, KTB, 24/50a	—	4/4 9/7
28	32406	SB, c. 12 — 0,45 — — 0,65 m	Rhodos	0,310	—	—	0,246	0,243	0,255	0,106	0,126	—	—	Grace, Koroni, p. 323, fig. 1/7; Wallace Matheson, Hesperia, 51, 1962, pl. 30/a	Rho- dos 125/8	3/10 6/3
29	33610	SB, c. 36	Rhodos	0,655	0,330	0,325	0,260	0,236	0,350	0,116	0,122	—	—	Vezi nr. 28	Rho- dos 134/17	8/5 4/1
30	29721	SB, c. 131	Cnidos	0,704	—	—	—	—	0,365	0,145	—	—	—	Vezi, nr. 34	—	4/3 8/9
31	29722	SB, c. 131	Cnidos	0,653	0,153	0,500	—	—	0,363	0,140	—	0,065	—	Vezi nr. 34	—	4/6 8/6
32	29726	SB, c. 31	Cnidos	0,540	—	0,540	—	—	0,390	—	—	0,070	—	Vezi nr. 34	—	4/7 3/10
33	29727	SB, c. 31	Cnidos	0,625	0,140	0,485	—	—	0,390	—	—	0,072	—	Vezi nr. 34	—	4/5 8/8
34	32409	SB, c. 31	Cnidos	0,770	0,268	0,502	0,260	0,240	0,375	0,122	0,106	0,065	0,497	Grace, Agora, p. 202; fig. 6; Amphoras, fig. 64	—	4/2 8/7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
35	29724	SB, c. 31 — 0,55 — 0,60 m	Cos	0,505	—	—	—	—	0,425	0,120	—	—	—	Zeest, KTB, 24/ 51; Grace, <i>Ampho-</i> <i>ras</i> , fig. 56	—	5/1 9/1
36	29729	SB, c. 31 — 0,55 m	Cos	0,294	—	0,294	—	—	0,295	—	—	0,032	—	Vezi nr. 35	—	4/9 8/11
37	32414	SB, c. 21-31 — 0,50 m	Cos	0,382	—	—	—	—	0,385	—	—	0,150	—	Vezi nr. 35	—	5/2 8/12
38	21976	SD, c. 21 — 0,75 m	Chios	0,474	—	—	—	—	—	0,110	—	—	—	Zeest, KTB, 5/ 14; Brashin- skii, 1980, tabl. 2,8/20	—	5/3 9/5
39	32410	SB, c. 69	Chios (?)	0,820	0,268	0,552	0,205	0,210	0,418	0,110	0,112	0,065	0,509	Harŭtche-Anas- tasiu, <i>Catalogul</i> <i>selectiv...</i> , p. 204	—	5/5 9/3
40	32411	SB, c. 34-35 — 0,60 m	Chios (?)	0,225	0,225	—	0,165	0,175	0,345	0,112	0,123	—	—	Brashinskii, 1980, tabl. 22/5	—	5/6 9/2
41	29413	SB, c. 13 — 0,90 m	—	0,340	—	—	—	—	0,216	—	—	0,062	—	Soloha II; Zeest, KTB, 19/35-z; Bra- shinskii, tabl. 6, 10/138	—	5/11 9/6
42	29723	SB, c. 31	—	0,575	—	0,500	—	—	0,440	—	—	0,052	—	Soloha I; Zeest, KTB, 15/32-d; Bra- shinskiŭ, 1980, tabl. 6, 10/134	—	5/4 9/4
43	32415	SB, c. 36 — 0,50 m	—	0,300	—	—	—	0,170	0,380	0,156	—	—	—	Soloha I; vezi nr. 42	—	5/7 9/8
44	21997	SC, c. 61 locuinŭa	—	0,512	—	0,512	—	—	0,366	—	—	0,052	—	Zeest, KTB, 16/33	—	5/9 9/9
45	21999	SA, c. 15 — 0,90 m	—	0,485	—	0,485	—	—	0,400	—	—	0,046	—	—	—	5/8 9/11
46	29730	SB, c. 31 — 0,55 m	—	0,480	0,256	0,224	—	—	0,340	0,113	—	—	—	—	—	5/10 9/10

PRESCURTĂRI FOLOSITE ÎN TABELE

H — înălțimea totală; H 1 — înălțimea părții superioare; H 2 — înălțimea părții inferioare; H 3 — înălțimea torții; H 4 — înălțimea gîtului; D — diametrul maxim; D 1 — Diametrul gîtului; D 2 — diametrul gurii; D 3 — diametrul bazei; D:H — modulul vasului; Zeest, KTB — vezi nota 4 din articol; Brashinskii, 1980 — I. B. Brashinskii, *Greceskii Keramiceskii import na nijnem Donu v V—III vv. do n. e.*, L., 1980; Irîmia, Pontica, 9 — M. Irîmia, *Un mormînt tumular descoperit la Topraisar*, Pontica, 9, 1976, p. 37—56; Irîmia, Pontica, 6 — M. Irîmia, *Descoperiri noi privind populația autohtonă a Dobrogei și legăturile ei cu coloniile grecești (sec. V—I î.e.n.)*, Pontica, 6, 1973, p. 7—67; Irîmia, Pontica, 16 — M. Irîmia, *Date noi privind necropolele din Dobrogea în a doua epocă a fierului*, Pontica, 16, 1983, p. 69—145; Dacia, NS, 22, 1978 — Cr. Mușeteanu, N. Conovici, A. Atanasiu, *Contribution au problème de l'importation des amphores grecques dans le sud-est de la Munténie*, Dacia, NS, 22, 1978, p. 173—199; Bon — A. M. Bon, A. Bon, *Les tîmbres amphoriques de Thasos*, *Études thasiennes*, IV, Paris, 1957; pentru publicațiile Grace, vezi tot în acest volum, lista prescurtărilor de la p. 77; Wallace-Matheson — P. M. Wallace Matheson, M. B. Wallace, *Some Rhodian Amphora Capacities*, *Hesperia*, 51, 1982, 3, p. 293—320; Harțușche-Anastasiu, *Catalogul selectiv...*, — N. Harțușche, F. Anastasiu, *Catalogul selectiv al colecției de arhetologie a muzeului Brăilei*, Brăila, 1976.

TYPES D'AMPHORES HELLENISTIQUES DECOUVERTES DANS LE SITE GRECO-AUTOCHTONE D'ALBEȘTI (DEP. DE CONSTANTZA)

Résumé

M. Bărbulescu, L. Buzoianu, N. Cheluță-Georgescu

La quantité de la céramique (pour la plupart — des amphores) découverte dans le site gréco-autochtone de Albești a permis aux auteurs d'élaborer des ouvrages spéciaux consacrés à ce problème, lesquels jusqu'à présent se sont rapportés à l'étude des estampilles appliquées sur pareils vases.

Puisque les anses ou les cols estampillés des amphores ne représentent que partiellement l'ensemble des pièces, l'ouvrage se propose d'analyser quelques exemplaires entiers ou, au moins, qu'on peut restaurer, capables de compléter l'image générale de l'importation d'amphores à l'endroit en question. Parce que, également, tous les centres ayant produit des amphores n'ont pu être identifiés et que l'identification d'autres demeure encore discutable, on a procédé à la division du matériel archéologique en deux catégories: a) amphores en provenance de centres d'exportation connus (Héraclée Pontique, Sinop, Thasos, Rhodes, Cnide, Cos); b) amphores de diverses provenances.

L'étude ne se propose pas d'être un simple „catalogue“ des objets que les fouilles archéologiques mettent de plus en plus en évidence mais surtout d'en faire une présentation rapportée au contexte des découvertes et aux recherches des spécialistes concernant certains types d'amphores.

Les observations en marge des pièces présentées concernent la présence des récipients amphoriques de Albești durant les IV — II siècles av.n.è., avec les produits de différents centres, certains bien représentés dans l'espace du Pont de l'Ouest (Héraclée Pontique, Sinop, Cnide), d'autres apparaissant de façon sporadique (Chios et Soloha) ou d'autres par la nouveauté de l'information offerte, de valeur particulière (comme, par exemple, Rhodes). Leur diffusion est quasi uniforme aux IV — III siècles av.n.è., aux débuts par des récipients provenus de Héraclée Pontique et de quelques centres non déterminés — probablement du bassin égéen — et, à partir du III siècles av.n.è., également par les produits d'autres centres: Sinop, Rhodes, Cnide etc. Leur présence à Albești ne paraît pas dépasser le milieu du II s.av.n.è. Le groupement de ces séries céramiques en séquences chronologiques s'inscrit parmi les données connues pour d'autres centres du bassin pontique et les légères exceptions à la règle (comme, par exemple, l'absence des récipients de Menda) apparaissent comme insignifiantes.